

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Novosadski dnevni list „Dnevnik” objavio je 15. oktobra autorski tekst Miroljuba Mijuškovića, vršioca dužnosti glavnog urednika, u kom Mijušković tvrdi da mu je zbog toga što „nije prošao bezbednosnu proveru” uskraćena akreditacija za izveštavanje sa vojne parade povodom 70 godina od oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu. Mijušković tvrdi da je ovo prvi put za skoro tri decenije njegovog rada u srpskom novinarstvu, između ostalog, i u najstarijim srpskim dnevnim listovima „Politici” i „Dnevniku”, da mu je na ovakav način praktično zabranjeno da izveštava sa jednog javnog događaja. On je nedelju dana ranije, u ime redakcije, potpisao zahtev za akreditaciju četvoro novinara „Dnevnika”: dvoje dopisnika iz Beograda, urednika rubrike i vršioca dužnosti glavnog urednika. U ponedeljak, 13. oktobra, generalni direktor preduzeća „Dnevnik Vojvodina pres” koje je izdavač lista, obavešten je iz Kabineta predsednika Srbije da Mijušković nije prošao bezbednosnu proveru i sugerisano mu je da „Dnevnik” dodatno akredituje nekog drugog novinara. Udruženje novinara Srbije (UNS) i sam Miroljub Mijušković od Kabineta predsednika Republike su dopisima tražili odgovore na pitanja – ko je sproveo bezbednosnu proveru, iz kojih razloga Mijušković tu proveru nije prošao, kao i da li je praksa vršenja bezbednosnih provera za dobijanje novinarskih akreditacija postojala i ranije i na osnovu čega. U odgovoru dobijenom iz Kabineta predsednika Srbije navodi se da se „bezbednosna provera vrši uvek kada se akredituju novinari, fotoreporter, snimatelji, kao i tehničke ekipe za događaje u kojima učestvuju predsednik Republike, a da je rade nadležne službe u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije”. Za sve bliže informacije, i UNS i Mijušković, upućeni su da se obrate policiji. U autorskom tekstu za „Dnevnik” Mijušković postavlja još neka pitanja, a između ostalog i ta - kako je do sada prolazio „bezbednosne provere” i sa zvaničnih događaja izveštavao iz neposredne blizine kako prethodnih predsednika Republike, tako i aktuelnog, kao i niza bivših predsednika Vlade Republike Srbije. On takođe pita i da li su, i koliko, kriterijumi nadležnih službi za procenu bezbednosti premijera toliko mekši od kriterijuma za procenu bezbednosti predsednika Republike, a na kraju ukazuje i na paradoks da je, neposredno nakon odbijanja Kabineta predsednika Republike da mu izda akreditaciju za izveštavanje sa vojne parade, na njegovo ime stigla pozivnica za isti događaj od Ministarstva odbrane i Vojske Srbije, sa VIP propusnicom.

Prethodnim Zakonom o javnom informisanju, iz 2003. godine, bilo je izričito propisano da državni organi i organizacije, organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i poslanici i odbornici, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Novi Zakon o javnom informisanju i medijima takvu izričitu odredbu ne sadrži, ali obaveza organa javne vlasti da informacije o svom radu učine dostupnim za javnost proizilazi iz odredaba u skladu s kojima je javno informisanje slobodno i ne podleže cenzuri, kojima je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija urednika medija, novinara i drugih lica u oblasti javnog informisanja po bilo kom svom ličnom svojstvu, kojima je garantovana sloboda medija da objavljuju informacije, ideje i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdan interes da zna, a svi, pa i organi javne vlasti, obavezani da poštuju jednaka prava svih lica, fizičkih i pravnih, domaćih i stranih, u oblasti javnog informisanja. Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jeste propisano da pravo na slobodu izražavanja može biti podvrgnuto ograničenjima propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu, između ostalog i u interesu nacionalne bezbednosti. Ono što, međutim, zabrinjava u slučaju Miroljuba Mijuškovića, vršioca dužnosti glavnog urednika „Dnevnika”, jeste potpuna netransparentnost postupka u kome mu je akreditacija uskraćena, koja daje razlog za sumnju da se, po svemu sudeći, u ovakvim slučajevima postupa potpuno arbitrarno. Ako uzmemo u obzir da je Miroljub Mijušković prolazio sve „bezbednosne provere” u odnosu na ranije predsednike Republike i ranije premijere, a da ih, po svemu sudeći, prolazi i za aktuelnog premijera, izgleda očigledno da postoji preširoko polje diskrecije organa koji vrše „bezbednosne provere”. Ovo tim pre što ne postoji nijedno logično objašnjenje da isto lice, na istom događaju, od Ministarstva odbrane i Vojske Srbije dobija VIP propusnicu s kojom može da uđe u svečanu ložu, a od Kabineta predsednika Republike, koji je usput i vrhovni komandant te iste Vojske koja je Mijuškoviću dala VIP propusnicu, ne dobija akreditaciju da sa događaja izveštava.

1.2. Autorka TV emisije „Utisak nedelje” Olja Bečković izjavila je da ju je premijer Srbije Aleksandar Vučić više puta zvao telefonom, nezadovoljan sadržajem njene emisije i da je to shvatala kao pritisak. U intervjuu za sajt Istinomer (www.istinomer.rs), objavljenom krajem oktobra, Olja Bečković je opisala nekoliko situacija u kojima su Vučić, ili njegovi saradnici, pozivima njoj lično, ili preko čelnika TV B92, iskazivali nezadovoljstvo sadržajem emisije ili izborom gostiju u emisiji. Ona je opisala slučaj u kome joj je, kada je u emisiji trebalo da gostuje raniji ministar ekonomije Saša Radulović, direktorka B92 rekla da je „Vučić poludeo” i da ju je zamolila da Raduloviću otkaže gostovanje. Dodala je da je vlada u međuvremenu podnela ostavku, i da je ona, umesto Radulovića, u „Utisak nedelje” pozvala samog Vučića. Rekla je da je „nikada nije bilo sramota kao tada”, iako je imala novinarsko opravdanje budući da je raspisivanje izbora bila veća vest nego ostavka jednog ministra, a da je Vučić pozvao dan nakon

te emisije i da joj je rekao: „Čestitam ti, ponizila si me pred milionskim auditorijumom”, dodavši da je to bio njihov „poslednji privatni razgovor”. Prema rečima Bečkovićeve, Vučić ju je zvao i ranije, a nakon jedne emisije u decembru prošle godine pozvao je i ljutito joj rekao „više nikad u životu da mi nisi okrenula telefon, ja neću okrenuti tvoj”. „Ako se to ne zove pritisak i ako je to privatni razgovor, onda u redu”, rekla je Bečkovićeve. Upitana zašto o pritiscima govori tek sada, Olja Bečković je rekla da joj je bilo mnogo važnije da „istera da emisija postoji” nego da kaže da trpi pritisak. Premijer Srbije Aleksandar Vučić je, nešto ranije, odgovarajući na pitanje novinarka lista „Blic” o pozivima Olji Bečković, rekao da ne želi da se izjašnjava o privatnim razgovorima. On je naglasio da je tema o pritiscima na medije ozbiljna, ali da ti pritisci dolaze iz drugih izvora, a ne iz Vlade Srbije.

Zakonom o javnom informisanju i medijima izričito je propisano da se ne sme ugrožavati slobodan protok informacija putem medija, kao ni uređivačka autonomija medija, a naročito vršenjem pritiska na novinare. Zakon dalje predviđa da su nosioci javnih i političkih funkcija dužni da trpe iznošenje kritičkih mišljenja koja se odnose na rezultate njihovog rada, odnosno politiku koju sprovode, a u vezi su sa obavljanjem njihove funkcije, bez obzira na to da li se osećaju lično povređenim iznošenjem tih mišljenja. Koliko god premijer Srbije Aleksandar Vučić isticao da je sa novinarkom razgovarao privatno, te da pritisci na medije ne dolaze iz Vlade Srbije, potpuno je nesporno ono što i sama novinarka govori – da se poziv najvišeg državnog funkcionera radi izražavanja nezadovoljstva sadržajem njene emisije teško može shvatiti drugačije nego kao pritisak. Premijer je, kako Zakon kaže, ako i jeste lično bio povređen mišljenjima iznetim u emisiji, bio dužan da ih trpi, umesto što je pozivao novinarku. Navodi novinarka, posebno onaj da joj je bilo važnije da „istera da emisija postoji” nego da kaže da trpi pritisak, kao i navod premijera da ne želi da se izjašnjava o privatnim razgovorima, otvaraju u Srbiji nikada do kraja razjašnjeno pitanje granice između privatnog i profesionalnog u odnosima političara i novinara. Telefonski pozivi političara ili visoko pozicioniranih državnih službenika novinarima, pri čemu su oni koji su novinare zvali govorili da su pozivi bili privatni, nisu novina u Srbiji. Možda najpoznatiji slučaj je iz 2003. godine, kada je Gordana Suša, danas članica Saveta Regulatornog tela za elektronske medije, a tada urednica Video nedeljnika VIN, u okviru koga je na televiziji B92 emitovan njen intervju sa Nebojšom Čovićem, u tom periodu potpredsednikom Vlade Srbije, izjavila da ju je nakon emisije telefonom zvao Vladimir Beba Popović, tada šef Vladinog Biroa za komunikacije, te neukusnim, neodmerenim i uvredljivim rečima koje su sadržavale i otvorene pretnje, napao zbog pitanja koje je postavila Čoviću. Popović je kasnije tvrdio da se radilo samo o „običnom razgovoru između ljudi koji se poznaju”. Danas predsednica Udruženja novinara Srbije Ljiljana Smajlović, u kolumni objavljenoj u „Politici” još 2007. godine, podsećajući na taj slučaj, rekla je kako je ponekad i novinarima potrebna hrabrost da stvari nazovu pravim imenom a da je „Gordana Suša ta kojoj možemo da zahvalimo što danas političari

i njihovi portparoli dobro paze da se ne zamere novinarima". Izgleda, međutim, da je nakon 11 godina slučaj Gordane Suše zaboravljen. Po pitanju razlikovanja formalnog ili zvaničnog i neformalnog ili privatnog u razgovorima i kontaktima između političara i novinara, po zlu je ostala zapamćena i deset godina stara presuda Opštinskog suda u Novom Sadu kojom je novinarka Marija Maleš bila osuđena da Dušku Radosavljeviću, tada potpredsedniku vojvođanske vlade, na ime duševnih bolova, isplati iznos od 100.000 dinara. Povod za spor bilo je citiranje nečega što je političar novinarki u neformalnom razgovoru zaista rekao, a što je novinarka iskoristila, kako je sud tada našao, „u suštinski skroz drugačijem smislu od onoga koji je zapravo tužitelj želeo da predoči". Na svu sreću, Okružni sud u Novom Sadu nekoliko meseci kasnije poništio je spornu presudu Opštinskog suda, ali pitanje granice privatnog ili neformalnog i zvaničnog ili formalnog u odnosima između političara i novinara ni danas nije manje aktuelno nego tada. Nije manje aktuelno ni pitanje da li su političari dužni da trpe iznošenje kritičkih mišljenja, kako kaže Zakon, i pokažu veći stepen tolerancije, kako nas uči praksa Evropskog suda za ljudska prava, ili su pak novinari dužni da stvari ne nazivaju pravim imenom, da pristaju na kompromise, ili čak da, umesto što bi radili svoj posao, izjave političara prenose samo u meri i smislu koliko i kako to političarima odgovara, kako je to nekada Opštinski sud u Novom Sadu od Marije Maleš tražio.

2. Sudski postupci

Viši sud u Beogradu uvažio je žalbu Dušana Stojića, Nenada Nenkovića i Milorada Bošnjaka, koji su devedesetih godina prošlog veka izveštavali sa ratišta u bivšoj Jugoslaviji za „Večernje novosti", izjavljenu protiv rešenja Prvog osnovnog suda u Beogradu iz 2013. godine kojim je odbijen njihov optužni predlog podnet protiv Nadežde Gaće, bivše predsednice Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS), te Jelke Jovanović i Miomira Brkića, bivših potpredsednika NUNS-a, zbog krivičnog dela *lažno prijavljivanje*. Naime, Stojić, Nenković i Bošnjak podneli su sudu optužni predlog protiv Nadežde Gaće, Jelke Jovanović i Miomira Brkića, kao predsednice i potpredsednika NUNS-a – udruženja koje je 1999. godine podnelo krivičnu prijavu protiv neimenovanih odgovornih lica i novinara u Radio-televiziji Beograd, Radio-televiziji Novi Sad, dnevnim listovima „Politika", „Večernje novosti" i drugim medijima, zbog krivičnog dela *organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina*. Stojić, Nenković i Bošnjak optužni predlog su podneli zato što su njihovi tekstovi pisani za „Večernje novosti", između ostalih, podneti kao prilozi uz krivičnu prijavu NUNS-a, iz čega su izvukli zaključak da su lažno prijavljeni za organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina. Prvi osnovni sud u Beogradu odbio je optužni predlog, našavši da NUNS nije podneo krivičnu prijavu protiv Stojića, Nenkovića i Bošnjaka. Viši sud u Beogradu, međutim, smatra da je zaključak Osnovnog suda preuranjen, stoga što se krivična prijava protiv nekog lica može podneti ne samo

navođenjem njegovih ličnih podataka već i davanjem drugih podataka koji ukazuju na identitet. Viši sud u Beogradu praktično je naložio Prvom osnovnom sudu u Beogradu da postupak protiv bivših rukovodilaca NUNS-a ponovi, i da u njemu, na osnovu analize priloga dostavljenih uz krivičnu prijavu NUNS-a, utvrdi da li je ta krivična prijava podneta protiv Stojića, Nenkovića i Bošnjaka, kao i da li su oni tom krivičnom prijavom lažno prijavljeni.

Više od pet godina nakon podnošenja krivične prijave NUNS-a protiv neimenovanih odgovornih lica i novinara u Radio-televiziji Beograd, Radio-televiziji Novi Sad, dnevnim listovima „Politika”, „Večernje novosti” i drugim medijima, ta prijava i dalje oštro polarizuje one koji je smatraju „lovom na veštice”, i one druge koji smatraju neophodnim da se odgovornost za nesporne medijske manipulacije i najgrublje zloupotrebe slobode medija iz devedesetih godina prošlog veka napokon utvrdi. S jedne strane, čini se nespornim ono što se u krivičnoj prijavi NUNS-a navodi - „da su pre izbijanja oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije, govorom mržnje i širenjem lažnih informacija u medijima vršene političko-propagandne pripreme da se u javnosti stvori uverenje o opravdanosti oružanog sukoba i, u njemu, grubog kršenja normi međunarodnog humanitarnog prava”, kao i „da su to bili pravno nedozvoljeni oblici propagande i da su, samim tim, predstavljali krivična dela”. Drugo je, međutim, pitanje da li je time izvršeno baš krivično delo *organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnog zločina*, i ako jeste, ko ga je izvršio. Čini se neutemeljenom tvrdnja da je namera podnosilaca prijave bila da dokažu da su izvršio*ci*, ako je krivično delo *organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnog zločina* i izvršeno, bili baš svi novinari čiji su tekstovi priloženi uz krivičnu prijavu, kao ilustracija načina na koji je srpska štampa tog vremena izveštavala. Kako god bilo, čini se da se mehanizmi krivičnog prava, iz različitih razloga i makar do sada, nisu pokazali adekvatnim da se do kraja raspravi pitanje odgovornosti za medijsku pripremu rata.